

Emília Carles i Tolrà

empresària generosa

El 28 d'octubre de 1848 va néixer a Cabrils, comarca del Maresme, Emília Carles i Tolrà, la primera filla d'una família benestant, formada per Tomàs Carles i Margarida Tolrà.

Quan encara era una adolescent, els seus oncles Josep Tolrà i Antònia Prim, que vivien a Castellar del Vallès —aleshores, Sant Esteve de Castellar—, patiren la mort de tots els seus fills, i aleshores l'Emília deixà el seu Cabrils natal i marxà a

La casa natal d'Emília Carles, a Cabrils, en una fotografia publicada el 6 de març de 1925 a *La Hormiga de Oro*. (autor: Baguña i Cornet)

Emília Carles i Tolrà

casa dels oncles, la casa Tolrà de Sant Esteve de Castellar, per fer-los companyia.

La casa Tolrà havia estat construïda pel seu oncle l'any 1852, inicialment com a residència d'estiu, amb els diners que la seva professió de metge li havia permès estalviar. Josep Tolrà, ciutadà il·lustre, havia nascut a Cabrils l'11 d'abril de 1817. Llicenciat en medicina i cirurgia, arribà a Sant Esteve el 1846 per ocupar-hi una de les dues places de metge. Posteriorment, va ocupar diversos càrrecs dins de l'Administració municipal, com a alcalde entre el 1867 i el 1871, però també com a jutge de pau. Disposat a millorar les condicions de vida de la població, va destinar diners per a la construcció de l'escorxador i el passeig.

La població de Castellar, situada a la vora del riu Ripoll, estava tradicionalment lligada a la fabricació de draps, fins

El carrer Major de Castellar del Vallès al primer decenni del segle XX. (Arxiu Municipal de Castellar del Vallès. Bagaña i Cornet)

Emília Carles i Tolrà

El riu Ripoll al seu pas per Castellar del Vallès, on Emília Carles consolidà dues fàbriques tèxtils que, gràcies a la incorporació de l'energia elèctrica, no paraven de produir ni de dia ni de nit. (Fons Vicenç Portell Girbau. Autor: Vergès Bolà)

que el 1856 Josep Tolrà llogà el salt d'aigua del Molí d'en Busquets, i l'any següent el molí sencer, per instal·lar-hi telers i màquines de filatura que conformaren la Casa Tolrà, empresa dedicada a la producció tèxtil.

El 1866 també va llogar el molí bataner de Can Barba, per instal·lar-hi més telers. El negoci, que proporcionà al seu propietari una gran fortuna, va créixer ràpidament i molts habitants de la població entraren a treballar a la nova fàbrica.

El 1867 hi instal·là cinc mil fusos i tres-cents telers i deu anys després, el 1877, els diferents establiments cotoners de la família Tolrà, moguts per tres salts d'aigua i dues màquines de vapor, ocupaven uns set-cents obrers d'entre una població que no arribava als tres mil habitants.

Emília Carles i Tolrà

En aquells temps, les teles i els teixits tractats químicament per al blanqueig adquirien un color groguenc, problema que Tolrà es proposà de solucionar. Assistit per un bon equip tècnic, aconseguí la blancor desitjada que caracteritzaria les peces de roba blanca i els llençols comercialitzats per la Casa Tolrà.

Presentà els nous teixits a les exposicions de París (1873), Viena (1873), Filadèlfia (1876) i, òbviament, Barcelona (1888), en la qual va obtenir la medalla d'or.

Com hem dit, però, la prosperitat econòmica no anà acompanyada de la felicitat personal i el 16 de març de 1878 Josep Tolrà encara perdé la muller. Vidu i sense descendència, segons sembla el capellà li recomanà un matrimoni de conveniència amb la seva sol·lícita neboda, enllaç que se celebrà el 16 de març de 1882. Ell tenia seixanta-un anys i ella trenta.

La situació, però, no durà gaire. El 21 de juliol del mateix any morí Josep Tolrà i la seva muller, convertida en donya Emília, heretà l'imperi tèxtil i totes les pertinences dels Tolrà, per esdevenir propietària d'un gran patrimoni.

Conscient de la complexitat, decidí confiar la direcció de l'empresa, rebatejada com a Vidua de Josep Tolrà, al seu jove nebot Emili Carles i Amat, amb la missió de mantenir l'esperit que havia animat el fundador. Alhora, reforçà la producció industrial i introduí millores laborals entre els seus treballadors.

Solucionada l'estructura organitzativa, donya Emília resolgué dedicar-se plenament a les obres de beneficència i al mecenatge social, assessorada per mossèn Joaquim Pujol i Rosés. Primerament, patrocina la construcció de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar, en el mateix indret on s'havia alçat l'anterior, edificada el 1773. La primera pedra fou col·locada el 1885 i, tot seguit, començaren els treballs de la imponent església, que seria coneguda com la *catedral del Vallès*. De la façana i el timpà se n'encarregà Rossend Nobas, un dels escultors més prominents del moment, i a la cripta s'hi emplaçà el panteó de la família Tolrà. El temple fou consagrat pel bisbe Català el 25 de juny de 1892.

Emília Carles i Tolrà

L'església parroquial de Castellà, denominada per la seva magnificència *la catedral del Vallès*.

Paral·lelament, donya Emília també completà la seva residència, segons un projecte de l'arquitecte Emili Sala i Cortés que dotà amb tot luxe de detalls, tant pel que fa a la decoració com al mobiliari. A la portalada apareix la data de finalització de les obres, el 1890, d'un conjunt que, sense ser-ho, passaria a ser conegut com *el palau*. La residència pròpiament dita — ja que la finca també disposava de masoveria i galliners— era constituïda per l'edifici principal, una estructura de planta baixa i dos pisos amb finestres, frisos, cornises i frontó d'estil neoclàssic. L'interior també contenia una capella oratori dedicada a sant Josep, mentre que a l'exterior es construí un jardí romàntic, amb glorieta, brollador, pèrgola, jardineres i bancs modernistes. Des del mes de setembre de 1994, la residència

Emília Carles i Tolrà

La casa Tolrà de Castellar del Vallès, *el palau*, actual seu de la casa de la vila. El complex també incloïa una capella, que passaria després a les Escoles Pies i seria saquejat a l'inici de la Guerra Civil, amb destrucció del mobiliari i desaparició dels ornaments.

acull la casa de la vila de Castellar del Vallès, al passeig de Tolrà, número 1.

En aquella mateixa època, donya Emília també s'ocupà d'un vell anhel del seu difunt marit, per dotar la població d'una escola digna. El 1862, Josep Tolrà havia sol·licitat al pare Francesc Coll, fundador de les Germanes Dominiques de l'Anunciata, que la comunitat s'encarregués de l'educació dels infants en un edifici que, fins aleshores, havia estat de caràcter provisional. Donya Emília adquirí uns terrenys al municipi i n'encarregà el projecte al seu arquitecte de confiança, Emili Sala, que ja estava embrancat en la remodelació de la seva residència. Les obres de l'escola, que també inclouria una capella, s'iniciaren el 1892 i avançaren a bon ritme. Dos anys després, ja estava enllestit el majestuós edifici, de planta i pis,

Emília Carles i Tolrà

Escoles del Patronat Tolrà, a Castellar del Vallès.

coronat amb una estàtua del senyor Tolrà, que fou inaugurat el 3 d'agost de 1895 amb un acte solemne, presidit per donya Emília. Fou el moment en què es tingué ocasió d'*admirar el buen gusto y acierto que preside la instalación, de conformidad con prácticas modernas de enseñanza* del denominat Patronat Tolrà, encara que l'escola seria coneguda popularment com *les monges*. Actualment, allotja el centre educatiu La Immaculada.

Aquell mateix any, com a mostra d'agraïment, l'Ajuntament nomenà Emília Carles i Tolrà filla adoptiva de Sant Esteve de Castellar, una decisió aplaudida per la majoria de la població. Més encara, a petició dels vilatans, el consistori sol·licità a la regent Maria Cristina la concessió del títol de marquesa de Sant Esteve de Castellar a la seva benefactora, que li fou concedit per Reial decret el 22 de juliol de 1896.

Mentrestant, l'empresa tèxtil havia progressat i ja disposava de quatre-cents vint-i-vuit telers, moguts per tres rodes d'aigua i una instal·lació de vapor, una prosperitat que feia possible afrontar nous projectes. En aquella època, donya Emília vivia a Barcelona, en un pis del carrer de Bergara, 9 i 11, i es veié amb cor de comprar un solar contigu del mateix carrer, que ocupava els números 13 i 15. El 14 d'agost de 1896 obtingué el permís de l'Ajuntament de Barcelona per alçar-hi un edifici de planta i quatre pisos, del qual s'ocupà, un cop més, Emili Salas, un dels mestres de Gaudí. D'estil modernis-

Emília Carles i Tolrà

Vestíbul de l'edifici del carrer de Bergara.

ta, en destaquen les portes de fusta cubana, les baranes de forja i la preciosa escala de marbre que condueix al pis principal, un magnífic conjunt arquitectònic transformat actualment en hotel.

Tot i viure a Barcelona, donya Emília tenia molt present el seu estimat Sant Esteve, com ho demostra el fet que el 1897 pagà la construcció a la baixada de Cal Verge d'una infraestructura pública, especialment celebrada per les vilatanes: els safareigs de Cal Calissó. Més endavant, el local seria ocupat pels jutjats de pau i actualment acull el bar Cal Calissó, tot i que conserva la inscripció *lavaderos*, com a testimoni de la seva antiga dedicació.

Eren altres temps, condicionats per noves formes de treball pròpies de la Revolució Industrial que derivaven en injustícies manifestes, i les fàbriques Tolrà contribuïren en la solució d'alguns aspectes, especialment pel que fa al tracte amb els obrers. En aquest sentit, el 4 de febrer de 1899 donya Emília

Emília Carles i Tolrà

fundà una caixa de *retiros y pensiones*, amb una dotació inicial de cent mil pessetes, destinada als treballadors de l'empresa. També autoritzà la creació d'una mútua laboral —i hi contribuí econòmicament—, per proporcionar assistència mèdica als malalts i alleugerir el tràngol dels obrers que, mentre eren de baixa, no podien treballar. Amb aquestes iniciatives, alguns dels drets aleshores reclamats pel moviment obrer ja havien estat concedits als treballadors de Vidua de Josep Tolrà.

Val a dir que donya Emília era, com es podia esperar, una dona profundament religiosa, que no estalvià esforços ni diners a l'hora de vetllar per la conservació de l'església. Fins i tot garantí el sou de l'organista, però també era sensible a les necessitats del seu poble adoptiu. A causa de la indústria, Castellar havia crescut molt i el municipi tenia noves necessitats, impensables pocs anys enrere, com, per exemple, una casa de la vila. Per solucionar-ho, donya Emília comprà un edifici del carrer Major, on hi havia emplaçat un cafè, i el cedí a l'Ajuntament, en un acte davant de notari celebrat el 28 de juliol de 1900. Un cop remodelat, l'edifici esdevindria la casa de la

Els safareigs públics de Castellar del Vallès, actual bar Cal Calissó.

Emília Carles i Tolrà

La finca destinada a acollir l'Ajuntament de Castellà del Vallès, a principi del segle XX. (Arxiu Municipal de Castellà del Vallès. Autor desconegut)

vila. Rere la seva magnífica façana neoclàssica —amb motllures ornamentals, frisos florals, pilastres amb capitells corintis i un frontó amb un rellotge—, es disposaren despatxos i dependències i el gran saló de ball de l'antic cafè es transformà en sala de plens.

La nova casa consisterial va ser beneïda el 15 de juny de 1902 pel bisbe de Barcelona, el cardenal Casañas, però, per diversos motius, les obres s'allargarien fins al 1918. Una làpida de marbre, col·locada sobre les escales d'accés al primer pis, informa el visitant que:

La Excelentísima Marquesa de San Esteban de Castellà, continuando sus generosos actos de desprendimiento

Emília Carles i Toldrà

L'antic Ajuntament de Castellà del Vallès, situat al carrer Major, número 74, allotja actualment l'Arxiu Municipal, mentre que la sala de plens serveix de local d'assaig per a les corals. (Patrimoni.gencat Arquitectura. Autor: Jordi Contijoch Boada)

en favor de la poblaci3n, hizo donaci3n de esta finca al Ayuntamiento, haciendo asimismo construir a sus expensas las obras necesarias para convertirla en casa consistorial.

L'altra gran preocupaci3 de donya Emília era la marxa del negoci, que era, al capdavant, la font d'ingressos que li permetia ser tan generosa. A principi del 1900 s'aprovà una nova normativa sobre la instauraci3 de colònies industrials a Catalunya, motivada per l'interès d'estendre la industrialitzaci3 de les ribes dels rius Ter i Llobregat. Les mesures incloïen avantatges fiscals per a les empreses disposades a establir-se en aquestes zones, i la firma Vídua Toldrà aprofità l'ocasi3. El 1902 comprà uns terrenys situats a dos quilòmetres d'Artesa de Segre, a la vora del canal d'Urgell, amb la intenci3 d'instal·lar-hi una petita central elèctrica per generar l'energia necessària per fer funcionar una fàbrica. El corresponçal de *La Vanguardia* se'n féu ress3 el 25 de juny de 1902:

Emília Carles i Tolrà

Ha circulado por esta villa la noticia de un proyecto de construcción de una fábrica de tejidos en este término municipal, por la señora viuda de Tolrà.

(...)

Hoy, los informes recogidos, permítanme ser un poco más explícito, y por ende más positivista en el asunto, esto es, me permiten abrigar mayor esperanza en la realización de tan importante obra.

Según ellos, hanse dado ya algunos pasos bastante adelantados en el sentido de sentar los preliminares ó fundamentos, tales como el haberse adquirido el terreno en que debe estar enclavada la fábrica en una extensión de setenta y cuatro mil ochenta y seis metros cuadrados, para cuyo funcionamiento se utilizará una poderosa fuerza motriz de agua, además de otros extremos de relativa importancia, que he podido deducir de mi información.

¡Quiera Dios que se confirmen los gratos rumores á que antes he hecho referencia, tanto para que sea propicia dicha obra á los intereses de tan bondadosa señora que, en gran parte, los aplica á la caridad, virtud sublime que purifica el alma, cuanto por los incalculables beneficios que reportaría á esta comarca, hoy pobre, á pesar de los veneros de riqueza que encierran sus montes y que simboliza el caudal de aguas constante del Segre.

Creyendo hacerme intérprete fiel de los sentimientos de mis convecinos, permíteme saludar en su nombre á la virtuosa y respetable señora marquesa de Castellar, cuyas obras tanto le honran, agradeciéndole muy de veras haya pensado un momento en llevar su benéfica influencia á este laborioso país, que ya hoy, por lo que de ella se dice, le rinde sincero tributo de veneración y respeto.

Gairebé un any després, el gerent de l'empresa, Emili Carles de Tolrà, juntament amb l'enginyer industrial Gispert, l'alcalde d'Artesa de Segre, Joan Rosell, i Eduard Maluquer de Tirell visitaren el lloc i n'aprovaren el projecte, com explica el mateix corresponçal el divendres 13 de març:

Emília Carles i Tolrà

Fàbrica d'Artesa de Segre.

El señor de Tolrà con una amabilidad y sencillez que cautiva dio las gracias á los señores mentados, á la vez que hizo un conciso diseño del régimen y gobierno establecidos en las fábricas de su señora tía la precitada marquesa de Castellar, para venir en demostración de que dando al obrero las condiciones prealudidas, reina siempre la debida armonía entre patronos y obreros, entre el capital y el trabajo.

Al siguiente día, ó sea ayer 10, salieron en dirección al sitio en que deben tomarse las aguas del canal de Urgel que servirán de fuerza motriz para producir el fluido eléctrico que ha de mover dicha fábrica.

Obras de la naturaleza como la de que se trata reclaman sumas considerables, y sabido es que la influencia de capitales en una población despierta las industrias, aviva el comercio, avalora los productos agrícolas y hace, en una palabra, que se imprima tal desarrollo en esas fuentes de riqueza, que producen una verdadera evolución progresiva en la manera de ser de los pueblos.

Emília Carles i Tolrà

Por esto digo antes que Artesa de Segre está de enhorabuena. Sí, y no hay que dudarlo: los habitantes de esta culta villa están de júbilo, no tan sólo por la halagüeña perspectiva que se vislumbra á través de tan importante obra, cuya primera piedra se colocará, según informes fidedignos, durante la primera quincena de mayo próximo, si que también por las relevantes cualidades de moralidad y filantropía excepcionales que adornan á la señora marquesa de Castellar.

Un altruisme a prova de bomba, que el 1904 dugué donya Emília a participar en el Patronat de Catalunya per a la Lluita contra la Tuberculosi, amb un donatiu de dues mil cinc-cents pessetes, xifra considerable en aquells primers anys del segle XX. També va fer donació de dos-cents llençols i roba blanca, amb motiu de la inauguració del sanatori que el patronat obrí prop de Terrassa.

Tampoc no abandonà mai les seves inquietuds per la formació dels joves, i organitzà visites d'estudiants als seus centres productius, com la realitzada a la fàbrica de Castellar per part dels alumnes de teixit mecànic de l'Escola d'Arts i Oficis, el dia de Tots Sants de 1904. Com narrà *La Vanguardia*:

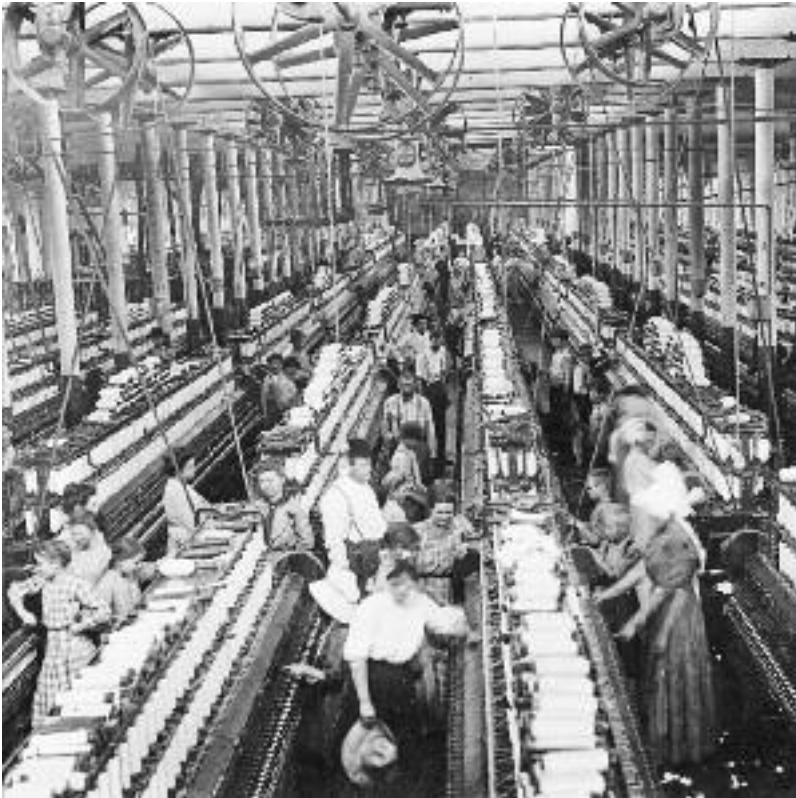
Acompañados del director de la misma, fueron recorriendo las distintas secciones de hilados, tejidos y acabados que la componen, teniendo ocasión de admirar, entre otras, la lección de telares automáticos que, sin duda, constituye un legítimo motivo de orgullo para la citada casa por haber sido la primera en introducirlos en España.

Entre el 1905 i el 1906 entrà en funcionament la fàbrica d'Artesa, dotada amb les cases destinades als encarregats, quaranta-vuit habitatges per als treballadors, economat, escola i església, dedicada a la Mare de Déu del Roser, i al peu del Tossal del Conill encara hi féu construir una ermita, la de la Mare de Déu de la Medalla Miraculosa. En definitiva, un vast complex denominat Colònia de la Fàbrica.

Emília Carles i Tolrà

Aquesta nova instal·lació donà vida a la comarca de la Noguera, exclusivament rural fins aleshores, ja que proporcionà feina a molta gent de la població, i també a nombrosos nous vinguts, atrets per una oferta de treball segura i una qualitat de vida inusual en aquella època. Després de passar per diverses mans, la fàbrica tancà definitivament el 1967.

Com ja hem esmentat, tot i que la seva residència *oficial* era a Castellar, donya Emília passava llargues temporades a Barcelona i també a Cabriels, la seva vila natal, que gaudí igualment de la seva acció benèfica. Hi edificà les escoles que porten el seu nom i finançà la construcció de la capella del Santíssim Sagrament, instal·lacions que motivaren la visita del cardenal Casañas el Dilluns de Pasqua de 1905, com recollí *La Vanguardia* del 22 d'abril, per a:

Interior d'una fàbrica tèxtil a principi del segle XX.

Emília Carles i Tolrà

Les antigues escoles Tolrà de Cabriels.

(...) bendecir la rica y severa capilla del Santísimo Sacramento que en la iglesia parroquial se ha construido á expensas de la opulenta y caritativa señora doña Emilia Carles, viuda de Tolrá, natural de este pueblo. Acto seguido bendecirá dicho Cardenal las espaciosas Escuelas-Tolrá, levantadas y costeadas también por la referida marquesa de Castellar, á la que este pueblo queda sumamente agradecido por haberle dotado de dos edificios modelos en riqueza y grandiosidad.

Los sueldos de los profesores de dichas escuelas serán también satisfechos por tan egregia dama.

També creà beques, destinades a seminaristes, i col·laborà amb el Patronat de Santa Madrona, a més d'erigir-se en protectora de dues publicacions catòliques —el diari *El Correo Catalán* i la revista *La Hormiga de Oro*— i finançar la cons-

Emília Carles i Tolrà

trucció dels orgues de l'església de Castellar del Vallès i el santuari de Montserrat, ja que era una fervent devota de la mare de Déu negra. El primer fou destruït durant la Guerra Civil, mentre que el segon se salvà gràcies a la intervenció de la Generalitat.

La vida d'Emília Carles i Tolrà, donya Emília, la marquesa de Castellar, s'extingí el 24 de febrer de 1915, quan tenia seixanta-set anys. Morí a la seva casa natal de Cabrils, a conseqüència d'una pulmonia que, segons *La Vanguardia*, *la arrebató al cariño de los suyos y a cuantos recibieron muestras inequívocas de su cristiana largueza*. Una fe religiosa que no la privà d'observar el món en tota la seva complexitat, tot al contrari:

Puso principal empeño en dulcificar la vida del obrero, teniendo siempre la vista fija en el pueblo, ansiosa del bienestar de los hijos del trabajo. Convencida de lo necesario que era instruir á las clases populares, edificó grandiosas escuelas para adultos y para niños.

Un antic vicari de Castellar en féu l'evocació a *La Hormiga de Oro*, amb un emotiu article en què glossava la seva feta de benefactora:

(...) la había visto en su casa, la había visto en la iglesia, en las escuelas, en las calles; la había visto en las casas de los enfermos... y siempre tan discreta, tan cariñosa... He dicho que la había visto en las casas de los enfermos. La primera vez fue en una de la calle del Molino: allí la encontré en un cuartucho junto a la cama de una muchacha gravemente enferma, teniendo a su lado a una hermana suya paralítica.

El seu enterrament, efectuat el 27 de febrer de 1905 al panteó familiar del cementiri vell de Castellar del Vallès, constituí un esdeveniment que seria recordat llargament a la comarca. Malgrat l'extensió i la retòrica ampul·losa, resulta interes-

Emília Carles i Tolrà

sant recórrer a la crònica publicada a *La Vanguardia* el 4 de març per fer-nos una idea de la jornada:

Pocas veces un pueblo habrá evidenciado de una manera tan sentida, general y absoluta su sentimiento por la muerte de un bienhechor suyo, como acaba de hacerlo el de Castellar del Vallés, en ocasión del fallecimiento de la Senyora como por antonomasia allí llamaban todos á doña Emilia Carles-Tolrà, marquesa de Castellar.

Al entierro de tan ilustre dama, el cual tuvo efecto el sábadó próximo pasado en la mencionada población, puede decirse, y esta vez sin hipérbole, que acudió todo el pueblo en masa, ya que, aparte de lo mucho que colectivamente debía Castellar a la señora Carles Tolrà, contados serían aquellos de sus vecinos que no estuvieran individualmente obligados a la señora marquesa por limosnas, mercedes y atenciones recibidas de su liberalidad jamás invocada en vano por los necesitados, por los dolientes, por cuantos solicitasen su apoyo para la realización de iniciativas relacionadas con la beneficencia, con la moralidad o con la cultura pública.

A los innumerables beneficios que a manos llenas había prodigado en este mundo la caritativa señora, correspondió la eclosión de sentimientos que, conforme decíamos, su muerte produjo en Castellar y la imponente manifestación de duelo á que dio motivo el acto de su sepelio, del cual intentaremos dar una breve noticia.

Desde Cabrils, donde la señora marquesa murió el miércoles pasado, fue conducido el viernes siguiente su cadáver á Castellar del Vallés, en un furgón automóvil al cual seguían otros conduciendo los individuos de la familia.

Á las cinco de la tarde, por la carretera de Sentmenat entraba en el término de la población la fúnebre comitiva, a la cual esperaban el Ayuntamiento en corporación, las autoridades, el clero y representaciones de todas las entidades locales, además de un gran número de vecinos de

Emília Carles i Tolrà

Un carrer de Sant Esteve de Castellar en el moment de passar el fèretre de la il·lustríssima senyora marquesa de Castellar, en una fotografia publicada el 6 de març de 1925 a *La Hormiga de Oro*. (autor: Baguñà i Cornet)

Castellar y de las poblaciones próximas, deseosos todos de rendir desde el primer instante el homenaje de su dolor y de sus oraciones á la ilustre difunta.

Después que en nombre del pueblo de Castellar las autoridades hubieran significado á los familiares de la señora Carles Tolrà su sentimiento por tan sensible desgracia, organizóse la comitiva, figurando entonces en ella todos cuantos habían salido á su encuentro.

Llegados á la torre de la familia Tolrà, el cadáver fue expuesto en la capilla ardiente, donde fue visitado por los acompañantes y por los vecinos de la población hasta las diez de la noche, en una no interrumpida fila de gente.

El cadáver de la señora marquesa vestía el hábito franciscano.

El sábado, desde las ocho y media, los jardines de la casa mortuoria y los alrededores de la misma veíanse ocupados por un compacto gentío que iba aumentando á medi-

Emília Carles i Tolrà

da que, procedentes de Barcelona, de Sabadell, de Tarrasa y de otras poblaciones comarcales, iban llegando automóviles y carruajes de toda clase, conduciendo distinguidas personalidades, comisiones y amigos y conocidos de la familia.

A las nueve, quedó organizado el cortejo en la siguiente forma: cruz y escolanía, alumnos de la escuelas públicas de Castellar, de San Feliu del Recó y de las escuelas Pías, congregaciones de la corte de María, de hijas de María, de los Dolores, señoras de las conferencias de San Vicente de Paúl, Patronato Obrero de San José, Sociedad Pajaril Obrera, Sociedad Coral y Centro Castellarensense. Todas estas entidades iban conduciendo sus respectivos estandartes y banderas enlutadas con crespones.

Seguían los obreros de las diversas fábricas de la población y los dependientes del despacho de la casa Tolrà con antorchas encendidas; el clero parroquial, y a continuación el féretro conducido en brazos de los mayordomos de los establecimientos fabriles de la viuda Tolrà.

Detrás continuaba un carruaje conduciendo las coronas, que eran numerosísimas, entre las cuales recordamos las ofrecidas por el Ayuntamiento, obreros de las fábricas, empleados del despacho y del almacén de la casa Tolrà; del pueblo y de la escuela de San Feliu del Racó; de las escuelas del patronato “Escuelas Tolrà”; del Centro Castellarensense; del Fomento Obrero y Caja de Ahorros; del comité de administración de la S.A. “La Vallesana” y de varios artesanos de la casa Tolrà.

Imposible sería citar los nombres de todas las personalidades que figuraban en el grueso de la comitiva, entre las cuales recordamos el catedrático de esta Universidad, don Magín Fábrega, á los diputados provinciales señores Sampere, Alegre y Barata, y al periodista don Olegario Junyent.

(...)

La comitiva desfiló por todas las calles de la población en que se levantaban edificios debidos a la munificencia de

Emília Carles i Tolrà

Imatge d'Emília Carles i Tolrà reproduïda a l'esmentat reportatge de *La Hormiga de Oro*. (Autor: Baguñà i Cornet)

la difunta marquesa. Estos, así como numerosas casas particulares, mostraban el antepecho de sus balcones cubierto con lienzos negros. En las Casas Consistoriales, además, ondeaba la bandera a media asta y pendía del tope un largo crespón.

Emília Carles i Tolrà

Eran cerca de las diez cuando entraba la comitiva en la iglesia parroquial, la cual, á pesar de su mucha capacidad, llenóse por completo.

(...)

Después de las misas, el cadáver fue conducido al cementerio antiguo, en cuya capilla quedó expuesto, mientras desfilaban ante el mismo cuantos figuraron en el fúnebre cortejo.

Forçada per les circumstàncies a un matrimoni breu i inesperat, Emília Carles i Tolrà hauria pogut dedicar la resta de la seva vida a gaudir del ric patrimoni heretat, però, contràriament, es consagrà a millorar la vida dels altres, especialment dels que depenien de les seves indústries, sense oblidar mai la seva fe religiosa. En el seu cas, tots dos aspectes estaven íntimament relacionats, sense contradiccions ni matisos.

El mes novembre de 2012, al Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya de Terrassa, es va fer la presentació del documental *Can Tolrà, 140 anys de la nostra història*, que explicava l'evolució i la importància de la fàbrica de Castellar del Vallès per mitjà de les vivències de diferents persones que hi van treballar.